

Teologi og filosofi

Inspireret af en bog om teologiens væsen og opgave, som pave Benedikt XVI skrev, mens han endnu var kardinal, beretter Jacob Thomsen om den historiske udvikling af forholdet mellem teologi og filosofi

Af Jacob Thomsen

Den nuværende pave Benedikt XVI er som bekendt en fremragende teolog, men samtidig en spirituel personlighed. Denne ikke helt almindelige kombination af egenskaber vidner bl.a. hans bog *Wesen und Auftrag der Theologie* (1993) om, som nedenstående artikel om teologiens og filosofiens skæbnefællesskab er inspireret af.

Når man taler om teologi og filosofi, vil vi i nutiden uvilkårligt opfatte begrebsparret som modsætninger: teologi tager sit udgangspunkt i Guds Åbenbaring i modsætning til filosofien, der ud fra den rent menneskelige fornuft og erfaring skal gøre os klogere på livets vilkår.

Men denne nutidige opfattelse af et absolut modsætningsforhold mellem teologi og filosofi må modificeres, når man ser på hele den kristne kulturs historie fra oldtid til nutid.

Man får allerede et mindre chok, når det viser sig, at afbildninger på kristne sarkofager fra 3. årh., der repræsenterer et af de ældste lag af kristen kunst, foruden hyrderne på marken (menneskeverdelsen som håb om opstandelse), bedende kristne (forbønnens betydning for de afdøde) også overraskende nok gengiver en gruppe filosoffer. Det er blot et af flere vidnesbyrd om, at der i den tidlige kristendom trods grundlæggende forskelle dog fandtes en vis enhed mellem filosofi og kristendom, som senere er gået tabt.

Hvordan skal dette nu forstås? For naturligvis har der altid bestået den grundlæggende forskel, at den kristne teolog så at sige står med Biblen i sin hånd, hvoraf han lærer sandheden om liv og død. Men den antikke filosof havde i virkeligheden samme målsætning (uden samme forudsætning): at forklare sandheden om livet og døden. Allerede Justinus Martyr har i anden halvdel af 2. årh. betegnet kristendommen som den sande filosofi. Teologi betyder jo læren om Gud, og filosofi kærlighed til visdom. Men da Gud jo er den sande visdom ifølge vor kristne tro, kan man af selve ordenes grundbetydning se et slægtskab mellem de to discipliner. Siden Platon har filosofien stadig levet sin

længste historie i en samtale med de religiøse traditioner. Men naturligvis har der fra kristen side også lydt kritiske røster om filosofien som en fare for teologien. Det gælder fx Tertullian (2. årh.), men også i middelalderen hos franciskanernes største teolog Bonaventura i hans seneste værker. Alligevel havde begge grupper, teologerne og filosoferne, trods alt målet til fælles: at give svar på de store spørgsmål om liv og død. Derfor kunne også filosoffer få en retmæssig plads på kristne sarkofager i 3. århundrede.

Den principielle skelnen (men endnu ikke absolutte modsætning) mellem filosofi og teologi skete først i 13. årh., især ved Thomas af Aquin's opgør med den nyfundne græske oldtidsfilosof Aristoteles. Den store udfordring blev da at skelne mellem de for kristendommen uantagelige hedenske dele af Aristoteles, men samtidig udnytte de landvindinger, især ved hans metodiske tænkning, som kunne berige den kristne forståelse af åbenbaringssandhederne. Teologi kan defineres som en eftertænkning af Åbenbaringen med denne som rettesnor. Troen må efter sin natur søge at få større og større indsigt i åbenbaringsmysterierne, ligesom al kærlighed stræber efter at få større forståelse af den elskede genstands væsen. Som Augustin så smukt gang på gang understreger, fx i Udlægningen af Davids salme 105,4,¹ søger den kristne Guds ansigt ved at granske Guds Åbenbaring.

Samme spirituelle udlægning findes hos Anselm af Canterbury (11. årh.), der også her som på så mange punkter er inspireret af Augustin. I en bønnebog, *Proslogion*, anvender han samme salmecitat som Augustin:

"Nu, mit ganske hjerte, sig så til Gud:
Jeg søger dit åsyn, Herre, dit åsyn søger jeg.
Og nu, Herre, min Gud, lær så mit hjerte,
hvor og hvordan det skal søge dig,
hvor og hvordan det skal finde dig."

Det er vor bestemmelse som mennesker ikke blot at søge Gud, men at finde Gud og dermed sandheden om liv og død. Dette sidste – at finde sandheden – er fælles målsætning for teologer og filosoffer i klassisk forstand.

Den metodiske forskel mellem filosofi og teologi, som begyndte at klarlægges i 13. årh., udviklede sig først med Martin Luther til ren fjendtlighed ved hans totale afvisning af filosofiens betydning for teologien. Filosofi, specielt skolastik, betød for ham en fundamental ødelæggelse af selve Evangeliets kerne. I 20. årh. har Karl Barth også understreget denne krigserklæring mod filosofien ved at benægte enhver væsenslighed mellem det guddommelige og det menneskelige. Den store reformerte teolog nævnte ligefrem som sin hovedfjende *analogia entis*-læren (om væsenslighed mellem Gud og mennesket) fra 4. Laterankoncil i 1215. Men ejendommeligt nok var pointen i koncilserklæringen netop ikke at understrege ligheden, men uligheden mellem det menneskelige og det guddommelige. Den centrale læresætning lyder nemlig: "Der kan ikke nævnes nogen lighed mellem Skaberen og det skabte, uden at der også må nævnes en endnu større ulighed". Men naturligvis mister denne fine distinktion al mening, hvis man som Barth benægter enhver lighed.

Hos Luther var der dog en betydningsfuld grænse for hans afvisning af filosofiske begreber: oldtidens trosbekendelser på de fire første økumeniske konciler.² Dette til trods for, at disse koncils-erklæringer er gennemsyrede af oldtidens filosofiske ord og begrebsdannelser. Dette gælder fx Tre-enighedslæren og læren om Kristi to naturer i samme person. Men også selve Biblen, ikke mindst Johannes-skrifterne, er meget stærkt præget af hellenismens filosofiske tankegang, og det i en sådan grad, at det evangeliske budskab ikke så let lader sig adskille fra den tidsbetingede udtryksform. Luthers grundlæggende tese om "Skriften alene" problematiseres i ikke ringe grad, når Skriften selv er vævet ind i den af ham forhattede filosofis begrebsnet.

¹ Sl 105,4: "Søg Herren og hans styrke, søg altid hans ansigt!" (Corpus Christianorum XL s.1537)

² Nikæa I i 325; Konstantinopel I i 381; Efesos i 431; Kalkedon i 451

Derved når man til den sidste næsten tragiske fase i forholdet mellem teologi og filosofi, i al fald på luthersk grund: Hele Biblen må med det afgørende udtryk fra sidste århundredes lutherske teologi "afmytologiseres", dvs. befries fra de tidsbetingede, ofte filosofiske udtryksformer. Men hvad der så er tidsbetinget, og hvad der er eviggyldig sandhed, diskuteres tilsyneladende uden ende. Er selve gudsbegrebet også en "mytologisk rest"?

Også filosofien synes på sin side at have nået en grænse, når en førende filosof, L. Wittgenstein³ fra 1900-tallet, i *Hinweis auf das Unaussprechliche* (afsnit 6.53) udtaler: "Filosofiens rigtige metode ville egentlig være intet at sige uden naturvidenskabelige sætninger." Udtrykket "ville egentlig være" røber måske en vis tvivl hos Wittgenstein om det rigtige i dette løsningsforslag til filosofiens fremtid. Men citatet er alligevel et vidnesbyrd om, at den lange filosofiske tradition, der lige siden oldtiden har muliggjort en ikke ufrugtbar dialog med den kristne teologi, i nutiden er blevet vanskeligere end nogensinde - sandsynligvis til skade for begge parter.

Klik her for at udskrive artiklen (printerens skal være tændt)

Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt (Outlook skal være startet)

Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk

³ 1889-1951